

БЕЛАРУСКІ ЭМІГРАНЦКІ ДРУК

Коваль В. У. (Мінск)

БЕЛАРУСКАМОЎНЫЯ ПЕРЫЯДЫЧНЫЯ ВЫДАННІ ДЫЯСПАРЫ – ВАЖНЫЯ ГІСТАРЫЧНЫЯ КРЫНІЦЫ

Тэма гісторыі беларускага замежжа ўсё часцей уздымаецца ў даследаваных сучасных аўтараў. Ацэнкі дзейнасці дыяспары і ролі пэўных асоб бываюць абсалютна супрацьлеглымі. Гісторыкі блытаюцца ў пазітыўных і адмоўных наскоках пры апісанні асобнай эміграцыйнай хвалі, выкліканай Другой сусветнай вайной. Відавочна, што тэма дыяспаральнасці будзе і далей прыцягваць да сабе пільную ўвагу спецыялістаў з розных галін навукі.

Важнымі гістарычнымі крыніцамі па дзейнасці эміграцыі з'яўляюцца перыядычныя выданні дыяспары. Спасылкі на эмігранцкую прэсу ў навуковых даследаваннях павінны быць толькі пры ўмове глыбокага і сістэмнага аналізу інфармацыі, размешчанай на старонках газет і часопісаў. Сучасны крыніцазнаўчы аналіз дазваляе пазбегнуць памылковых высноў пры выкарыстанні прапагандысцкіх і ідэалагічных матэрыялаў аўтараў беларускага замежжа.

Прэса беларускіх эмігрантаў з'яўляецца каштоўнай гістарычнай, культуралагічнай і бібліяграфічнай крыніцай для вывучэння палітычнага, эканамічнага і культурнага жыцця дыяспары, дазваляе больш поўна аданіць уплыў дзейнасці беларусаў замежжа на развіццё метраполіі. Варта падкрэсліць, што перыядычныя выданні непасрэдна ўздзейнічалі на працэсы нацыянальнага самавызначэння беларусаў у прымаючым грамадстве, спрыялі абуджэнню нацыянальнай свядомасці дыяспары, зберажэнню нацыянальнай ідэнтычнасці. Інфармацыя са старонак газет і часопісаў дапамагала фарміраваць этнічнае самаадчуванне беларускай супольнасці замежжа, яе этнічную асаблівасць.

Беларускія эмігранты дакладна і слушна пазначылі мэты і задачы беларускамоўнай прэсы замежжа – перыядычныя выданні павінны былі кансалідаваць беларускую дыяспару, ствараць пэўную грамадскую думку, захоўваць нацыянальную ідэнтычнасць. Значэнне прэсы за мяжой і цяжкасці яе арганізацыі ў міжваенны час апісвала эмігранцкая газета «Барацьба»: «Нацыянальна-вызваленчая легальная прэса ўжо на процягу некалькіх гадоў здушана да шчэнтку. Гарачыя-ж водгукі беларускіх работнікаў-эмігрантаў з Зах. Беларусі, раскіданых па ўсёй Эўропе, на стацыі і камунікат, зьмешчаныя ў «Гол. Укр. Руб.», падкрэсліваюць як таксама балюча адчувае і беларуская эміграцыя ў Эўропе і Амэрыцы адсутнасць сваёй прэсы, якая-б асьвегляла іх патрэбы, інфармавала-б пра нацыянальна-вызваленчую барацьбу іх братоў у Зах. Беларусі

і стала-б для іх арганізуючым цэнтрам» [2, л. 1]. Сапраўды, папулярнае перыядычнае выданне дыяспары магло б паспрыяць кансалідацыі беларускай эміграцыі, пра што пачалі разважаць самі эмігранты яшчэ з 1920-х гг. Акрамя таго, рэдакцыя эмігранцкай газеты ці часопіса павінна была добра ведаць сваю аўдыторыю, разумець і вырашаць яе праблемы, аб'ядноўваць чытачоў анонімна палітычных і культурных мерапрыемстваў.

Адной з асноўных праблем, з якой першапачаткова сустрэкаліся выдатныя газеты і часопісы ў перыяд фарміравання дыяспары, была фінансавая. Недарэмна грошай стрымліваў ініцыятыву па развіцці беларускага друкаванага слова мяжой. Спробы распачаць камерцыйныя праекты па распаўсюджванні перыядычных выданняў за кошт рэкламы хутка дэманстравалі нерэнтабельнасць праектаў. Асабліва востра матэрыяльнае пытанне гучала ў міжваенны перыяд, калі большасць выданняў выходзіла неперыядычна, у асноўным за кошт добраахвотных ахвяраванняў ці падпіскі.

Аўтары бібліяграфічных даведнікаў эмігранцкай беларускай перыядыкі (В. Кіпель, З. Кіпель, Ю. Гарбінскі і інш.) падкрэсліваць і абгрунтоўваюць цяжкасці ў складанні поўнага спіса выданняў дыяспары. Існуе пэўны працэнт згубленых і страчаных газет і часопісаў, якія немагчыма аднавіць. Гэтую праблему апісваюць і ўкраінскія спецыялісты пры даследаванні перыядыкі ўкраінцаў замежжа. М. Саўка ў сваім гісторыка-бібліяграфічным даследаванні [3, с. 3–4] пазначае, што нямала выданняў, якія спынілі сваю дзейнасць пасля выхаду некалькіх нумароў, а таму непашыраныя газеты ці часопісы мільёны ўвогуле не захаваліся.

Складанасць апісання поўнай карціны развіцця эмігранцкай прэсы сапраўды звязаная з рэдкасцю выданняў-аднадневак. Аднак самыя папулярныя і нашыраныя газеты і часопісы добра захаваліся, іх калекцыі знаходзяцца цяпер не толькі ў сховішчах замежжа, але і ў нацыянальных архівах і бібліятэках.

Перыядычныя выданні беларускай дыяспары ХХ ст. можна падзяліць на тры асноўныя групы:

- 1) міжваенная прэса, якая храналагічна супадае з працэсам станаўлення дыяспары;
- 2) прэса перыяду Другой сусветнай вайны, асноўная маса якой прыгандавала ідэі нацызму;
- 3) пасляваенная беларускамоўная прэса.

Сярод выданняў міжваеннага часу варта вызначыць ролю наступных газет і часопісаў: «Перевясла» (Чэхаславакія), «Беларускі Студэнта» (Чэхаславакія), «Вілья Скарупу» (Чэхаславакія), «Рэха» (Францыя), «Барачьба» (Германія), «Беларуская школа ў Латвіі» (Латвія). Сярод перыядычных выданняў адзначанага перыяду вылучаюцца газеты і часопісы як правага, так і левага палітычнага кірунку. Аналіз апублікаваных матэрыялаў дазваляе зрабіць выснову пра ідэйныя рашоджанні беларускіх эмігрантаў, сярэчкі і супярэчнасці паміж выдатнікамі ў розных краінах свегу. Нягледзячы на рэгулярныя звароты да кансалідацыі, на старонках газет і часопісаў публікаваліся вострая патэтыка пра адзінадушныя дзеянні

эміграцыі і будучыню Бацькаўшчыны. Выдаваліся часопісы, якія актыўна прапагандавалі сацыялістычныя ідэалы ў асяродку эміграцыі (часопісы «Прамень», «Наш Прамень», «Новы Прамень»), але большасць выданняў рэзка крытыкавала савецкую рэчаіснасць.

З пачаткам Другой сусветнай вайны выхад беларускамоўных газет і часопісаў за мяжой фактычна спыніўся. У эмігрантаў элементарна не хапала грошаў на прэсу. Добрае фінансаванне для выдавецкай дзейнасці пачалі атрымліваць толькі беларускія калабаранты, якія павінны былі рыхтаваць да друку прэсу з дакладна сфармуляванай ідэалогіяй нацызму. Газеты і часопісы выдаваліся вялікімі тыражамі для дакладна акрэсленай групы чытачоў – эмігранты, павонныя ваеннаслужачыя і остарбайтэры. Самымі масавымі сталі газеты «Раніш» і «Беларускі работнік», якія рыхтаваліся да друку ў Берліне. У выданнях прапаганда нямецкай палітыкі актыўна падмацоўвалася агрэсіўнай і хлуслівай крытыкай савецкага ладу жыцця. Асаблівацю беларускамоўнай прэсы, якая выходзіла ў Германіі ў перыяд Другой сусветнай вайны, стала залежнасць ад палітычных службаў нямецкай адміністрацыі і вялікая ступень кантролю з боку нямецкіх ідэолагаў.

Рэгулярныя і па-сапраўднаму папулярныя перыядычныя выданні з'яўляюцца за мяжой толькі ў пасляваенны час. Пашырэнне друку тлумачыцца напавеннем дзяспары чарговай эміграцыйнай хваляй, выкліканай Другой сусветнай вайной. Адною з першых запатрабаванай і пашыранай газетай стала «Бацькаўшчына», якая выходзіла з 1947 па 1966 г. у Заходняй Германіі і мела свае прадстаўніцтвы ў ЗША, Канадзе, Вялікабрытаніі, Францыі, Аўстраліі, Аргенціне, Бельгіі, Новай Зеландыі, Венесуэле. Другім значным выданнем стала газета «Беларус», якая пачала выходзіць у 1950 г. у ЗША. Варта асобнай тэмай даследаваць значэнне ўзгаданых газет у перыяд «халоднай вайны», каб патлумачыць дэманстратыўны антысаветызм артыкулаў.

Колькасць і разнастайнасць перыёдыкі ў пасляваенны час няспынна павялічвалася, газеты і часопісы сталі масавымі. Пачынаючы з 1950-х гг. можна дакладна вылучыць асноўныя тэндэнцыі развіцця выданняў, падзяліць іх па тэматыцы: грамадска-палітычны, маладзёжны, гумарыстычны, рэлігійны, прафесійны, літаратурны і навуковы перыядычны друк. Кожная з пералічаных катэгорый мае свае асаблівасці развіцця, спецыфічную накіраванасць на больш вузкае і абмежаванае кола чытачоў.

Найбольш распаўсюджаная катэгорыя друку – гэта грамадска-палітычныя выданні. Большасць з іх на сваіх старонках у пасляваенны час крытыкавала імаль усё, што рабілася ў БССР, што лагічна ўпісвалася ў тэндэнцыі «халоднай вайны». Фактычна ўсе артыкулы з газет і часопісаў грамадска-палітычнага кірунку падпісаны псеўданімамі. Адсутнасць сапраўдных прозвішчаў аўтараў тлумачыцца шырокімі мерапрыемствамі савецкага ўрада па рэпатрыяцыі грамадзян СССР.

Важнымі пытаннямі пры даследаванні ролі беларускамоўнай эмігранцкай перыёдыкі ў пасляваенны час з'яўляюцца крыніцы фінансавання прэсы. Самі

эмігранты ў сваіх мемуарах абавязкова падкрэсліваюць прыныцы самазабеспячэння газет і часопісаў – збор сродкаў праз падпіску. Разам з тым, аднабаковасць ацэнак савецкага жыцця і ідэалізацыя заходняй палітыкі дазваляюць зрабіць выснову, што ва ўмовах «халоднай вайны» фінансаванне паступала таксама ад спецыяльных службаў з мэтай прапаганды ідэй супраць СССР. Зразумела, што знайсці дакладныя дакументы на сённяшні дзень фактычна немагчыма.

Разам з тым, беларускамоўная прэса эмігрантаў дапамагала асобам не забываць родную мову, ліквідавала інфармацыйную ізаляванасць у адносінах да навін з Бацькаўшчыны. Перыёдка замежка спрыяла складанаму працэсу індывідуальнай псіхалагічнай адаптацыі, які праходзіў кожны эмігрант у першым пакаленні. «На чужой старане заўсёды нудна жывецца... ды дзе цяпер весела! Але зусім цяжка і нудна, калі яшчэ здарыцца якая-небудзь няўдача, або пачуеш нешта зусім дрэннае» [1, с. 4], – пісаў беларускі эмігрант у адным са сваіх лістоў.

Недасканаласць веданне мовы прымаючага грамадства, як правіла нікі сацыяльны статус эмігрантаў моцна абмяжоўвалі іх кола знаёмых. Магчыма, знайсці прэсу на роднай мове дазваляла асобам абстрагавацца ад штодзённасці, адчуць адзінства з такімі ж эмігрантамі, якія кожны дзень сустракаліся і падобнымі эканамічнымі, прававымі і псіхалагічнымі цяжкасцямі.

Такім чынам, беларускамоўныя перыядычныя выданні дзяспары з'яўляюцца масавай гістарычнай крыніцай, аналіз якой можа значна пашырыць уяўленні пра палітычную, этнаграфічную, культурную спадчыну беларусаў замежка. Выкарыстанне інфармацыі са старонак прэсы беларускіх эмігрантаў ілюструе ментальнасць асоб, кірункі дзейнасці палітычных арганізацый ці грамадскіх устаноў, дазваляе вызначыць ступень палітычнай актыўнасці асноўных цэнтраў беларускага замежка, зафіксаваць адукацыйныя, музычныя, тэатральныя кантакты эмігрантаў. Комплексны і дэталёвы аналіз матэрыялаў перыядычных выданняў дае магчымасць сучасным даследчыкам пазбегнуць ідэалагічных штампаў і ўстановак аўтараў артыкулаў.

ЛІТАРАТУРА

1. **Запольскі, М.** Письмы з Сэрбіі / М. Запольскі // Сын Беларуса. – Вільня. – 1924. – № 32. – С. 4.
2. **Нацыянальны архіў** Рэспублікі Беларусь. – Фонд 458. – Воп. 1. – Спр. 182. Беларуская нацыяналістычная газета «Барацьба». За 1932–1933 гг. Берлін.
3. **Савка, М.** Украінська эміграцыйна прэса у Чэхасловацкай Рэспубліцы (20–30-гі рр. XX ст.): історыко-бібліяграфічнае даследаванне / М. Савка. – Львів : Львівська навуковая бібліятэка ім. В. Стефаника НАН Украіны, 2002. – 308 с.

The article analyzes the role of Belarusian emigrants and their press. Belarusian language periodicals were important for the adaptation of emigrants for new condition of their life. The press of Belarusian Diaspora is the main historical source for research of public opinion, national tradition and the past of emigration.